

elcartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 116 / Olot, desembre 2018

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / TRENTA ANYS DE CONSELLS COMARCALS. EL FUTUR DE LES COMARQUES

L'organització territorial de Catalunya sempre ha plantejat dos problemes que es vinculen entre si. Per una banda, un mapa municipal molt fragmentat en 947 municipis que fa que la gran majoria tinguin unes dimensions massa petites per prestar serveis de manera eficaç i eficient. D'altra banda, la resposta de la tradició espanyola a la fragmentació ha estat generar entitats supramunicipals vinculades al poder local que tenen com a objectiu auxiliar els petits municipis perquè puguin desenvolupar amb solvència les seves competències. Aquesta ha estat la funció de les províncies amb les seves diputacions. Aquest model ha cristal·litzat també a Catalunya per la via de les comarques i de les *desitjades* (però encara no construïdes) vegueries. A Catalunya, l'aspiració sempre ha estat que les vegueries puguin arribar a suplir les províncies. El problema és la redundància institucional, ja que les administracions locals a Catalunya tenen duplictat de xarxes supramunicipals: les diputacions i les comarques.

Molts especialistes han proposat dues vies de solució a aquesta problemàtica: primer, fusionar i concentrar el mapa municipal per aconseguir municipis amb una escala que els fes més sòlids, eficaços i eficients i, també, la supressió de les dues xarxes supramunicipals, ja que no serien necessàries. En el cas que no fos possible l'agregació municipal, es tractaria d'evitar la duplictat supramunicipal, suprimir les comarques i instaurar les vegueries,

que suposarien unes institucions amb molta més sintonia territorial i sentimental que les províncies actuals.

Aquest debat, pertinent des d'un enfocament *eficientista* de les xarxes institucionals, no és tan clar que ho sigui des d'un punt de vista polític, social i territorial que tingui una mirada posada cap al futur. És a dir: hi ha arguments també per mantenir l'actual planta municipal de Catalunya i les comarques.

El futur institucional es mou al voltant del concepte "glocal": unes institucions més globals però també més locals. Els problemes econòmics, socials i polítics necessiten institucions públiques que vagin més enllà dels estats i de les regions. En l'àmbit local, el protagonisme se l'emportaran les grans àrees metropolitanes. La competència en coneixement i en benestar ja no serà ni estatal ni regional, sinó metropolitana. Barcelona i la seva àrea metropolitana seran, en aquest marc, el motor no únicament de Catalunya, sinó d'una bona part del sud d'Europa. De fet, Catalunya es transformarà en una gran àrea metropolitana (per bé i per mal anomenada *Barcelona*) que competirà a escala mundial.

Però la dimensió local necessita també institucions petites que siguin molt properes als ciutadans. En aquest sentit, les àrees metropolitanes, les ciutats grans i algunes de mitjanes no poden assumir lògiques de futur com poden ser dinàmiques més intenses de participació ciutadana, de prestació

local de serveis públics, adequades a les diferents necessitats, l'activació de l'economia col·laborativa i la cogestió de serveis públics. Les ciutats grans i mitjanes tenen i tindran la necessitat de descentralitzar-se en districtes i, fins i tot, en barris. Aquestes noves xarxes microlocals, que seran necessàries a les grans ciutats, ja les tenim (afortunadament) en el territori: són els actuals municipis de reduïdes dimensions i l'actual mapa comarcal. Ironia de la història: si fa uns anys semblava que era necessària l'agregació de municipis i la supressió de les comarques, ara, mirant al futur, resulta que és totalment necessari de mantenir-los per donar resposta a les necessitats polítiques i socials territorials.

Una reflexió final: durant les dues darreres dècades la participació electoral ha anat baixant per l'anomenada *desafecció política* de la ciutadania. Però resulta que als petits municipis aquesta participació electoral no tan sols no s'ha reduït, sinó que ha anat pujant. És a dir, el nostre mapa local fragmentat en petits municipis i comarques ha aconseguit una externalitat positiva molt valuosa: la complexitat entre la ciutadania i les seves institucions. Aquest és un exemple que les institucions petites i molt properes als ciutadans, més enllà d'una lògica gerencial i empresarial, aporten confort social i legitimitat democràtica.

CARLES RAMIÓ

Catedràtic de Ciència Política i de l'Administració a la Universitat Pompeu Fabra

ANIVERSARI / CENTENARI DE L'ESCOLA DE LES PLANES D'HOSTOLES

El 15 de desembre de 1918 es va inaugurar el grup escolar de les Planes d'Hostoles. L'edifici, començat a construir cap al 1912, va ser projectat per Joan Roca Pinet (Sant Ramon del Portell, 1885-Girona, 1973), un arquitecte a cavall entre el modernisme i el noucentisme que es va especialitzar en equipaments escolars i industrials. Va ser arquitecte municipal d'Olot entre 1913 i 1918, una ciutat on va deixar obres com la fàbrica Descals, la fàbrica

Subiràs o la casa Masllorens. Va signar els plànols de l'Eixample Malagrida.

L'escola, segurament un dels projectes més personals de l'autor, es caracteritza pel tractament volumètric de les façanes i reflecteix la influència del secessionisme vienès, visible en els coronaments escultòrics de les pilastres i la utilització del color. L'escola va ser reformada i ampliada entre els anys 1980 i 1983 per l'equip d'arquitectes Bosch Tarrús Vives.

AJUNTAMENT DE LES PLANES D'HOSTOLES

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, núm. 29, Olot: Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 2018, 381 p.

BARDALET, Narcís,
El que m'han ensenyat els morts per entendre millor la vida, Girona: Fundació Privada Dalmatius Mòner, 2018, 246 p.
Text a cura de Tura Soler.

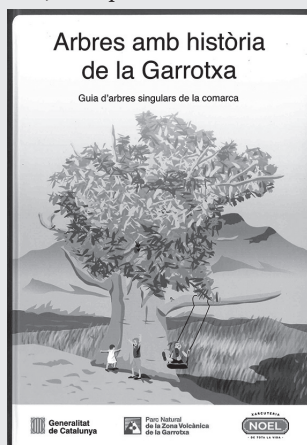
BARTOLOMÉ, José Luis,
L'arbre evitern. Elogi etnopoètic de l'olivera empordanesa, [S.l.]: l'autor, 2018, 255 p.

CANAL, Jordi,
Storia minima della Catalogna, Roma: Viella, 2018, 230 p.

La captura. Dels paisatges d'en Vayreda a l'últim quadre d'Olot. Col·lecció Jordi Planas, Terrassa: Jordi Planas, 2018, 95 p.
Textos de Miquel-Àngel Codes.

CARRERES, Joan i VILAR, Josep,
Albanyà i Bassegoda, Girona: Diputació de Girona, 2018, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 194).

DURAN, Gemma; ROS, Anna i OLIVER, Xavier (eds.),
Arbres amb història de la Garrotxa. Guia d'arbres singulars de la comarca, Olot: Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, 2018, 295 p.

FORTIS, Manel,
Maldat eròtica, Barcelona: Témenos, 2018, 151 p.

LLOBERA, Pere,
Fancinc, Olot: Associació Cultural

Binari, 2018 (Edicions Limitades; 2).

NOGUÉ, Àlex,
Clar i fosc, Barcelona: BR::AC Edicions, 2018, 97 p.

NOGUÉ, Joan (ed.),
Yi-Fu Tuan. El arte de la geografía, Barcelona: Icaria, 2018, 262 p. (Espacios Críticos; 11).

PAGÈS, Vicenç,
Clàssics revisitats, Girona: Diputació de Girona, 2018, 349 p. (Col·lecció Josep Pla; 42).

RIERA, Pilar,
Societat Recreativa Indústria i Comerç. La Indústria, la gran oblidada (1859-1992), Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2018, 145 p.

SANTALÓ, Gemma,
Pell, escates i altres camises de força, Barcelona: Trípod, 2018, 232 p.

SERRA, Esteve,
Caminant per l'altra Garrotxa, [S.l.]: [s.n.], 2018, 395 p.

ARTICLES

BARNADAS, Joan,
"La Junta Local de Reformes Socials (1900-1923)", dins *Annals del Patronat...*, p. 207-244.

BARTOLOMÉ, José Luis,
"Writings on the wall. Literatura anglesa sobre el Mur d'Adrià", *Auriga*, núm. 94, octubre 2018, p. 4-9.

BARTOLOMÉ, Laura,
"Interpretació i creació a l'escultura romànica de Sant Esteve d'en Bas", *Síntesi. Quaderns dels Seminaris de Besalú*, núm. 4, 2018, p. 37-45.

BROSA, Arnau,
"Republicans o exaltats. Anàlisi de la violència revolucionària contra els edificis religiosos d'Olot i comarca, 1936", dins *Annals del Patronat...*, p. 329-339.

CAMPS, Jordi,
"Escultura romànica a Besalú i a la Garrotxa. Per a la recuperació d'un paisatge dispers", *Síntesi...*, núm. 4, 2018, p. 9-22.

CANAL, Jordi,
"Entre el autonomismo y la independencia: nacionalismo, nación y procesos de nacionalización (1980-2015)", dins Isidro SEPÚLVEDA (ed.), *Nación y nacionalismos en la España de las autonomías*, Madrid: BOE-Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2018, p. 77-108.

CANAL, Jordi,
"100 años de la Estelada", *La Aventura de la Historia*, núm. 235, maig 2018, p. 12-13.

CANAL, Jordi,
"Veinte siglos de historia de España. El siglo XX: vaivenes de la libertad", *La Aventura de la Historia*, núm. 241, novembre 2018, p. 82-84.

CANALIAS, Laura,
"La influència de la Xarxa de Biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya en el procés de modernització de l'Estat espanyol (1915-1931)", *Afers*, núm. 88, 2017, p. 733-751.

CAROD-ROVIRA, Josep-Lluís,
"L'olotí Ramon Monsalvatge, el primer protestant català?", dins *Annals del Patronat...*, p. 171-183.

CASACUBERTA, Margarida,
"Del Born al Plata de Santiago Rusiñol: L'Argentina vista per un 'antimodern'", dins *Els catalans i Llatinoamèrica (s. XIX-XX). Viatges, exilis i teories*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2017, p. 23-42.

CASACUBERTA, Margarida i IDMHAND, Fatiha,
"Intelectuales 'satélites'. Hacia un nuevo enfoque sobre la circulación de la literatura y de la cultura", *Revista Letral*, núm. 19, 2017, p. 1-17.

CASADEMONT, Xavier i FEU, Jordi,
"La segregació urbana de la immigració andalusina durant el franquisme. El cas del barri de Sant Roc d'Olot", *Afers*, núm. 88, 2017, p. 711-731.

CASTAÑER, Pere; FRIGOLA, Joan i TREMOLEDA, Joaquim,
"La vil·la romana de can Ring (Besalú, la Garrotxa): estat de la qües-

tió i perspectives de futur, dins *Annals del Patronat...*, p. 17-34.

CLARA, Josep,

“Les plaques d’altitud del tren d’Olot”, dins *Annals del Patronat...*, p. 267-273.

DORICO, Carles,

“Presència de l’escultor borgonyó Francisco de Vogé i del seu fill a Olot: retaules de Sant Josep (1727) i de les Ànimes (1770)”, dins *Annals del Patronat...*, p. 141-170.

DURAN-PORTA, Joan,

“Vestigis i memòria del patrimoni sumptuari de l’antic comtat de Besalú (segles XI-XIII)”, *Síntesi...*, núm. 4, 2018, p. 93-108.

FRIGOLA, Joan i ROURA, Jaume,

“El patrimoni medieval perdut. Cinc segles de catàstrofes, guerres, destrucció, espoli i abandó a la vila de Besalú (1427-1939)”, *Síntesi...*, núm. 4, 2018, p. 49-79.

LE DESCHAULT DE MONREDON, TERENCE,

“La escultura de Sant Pere de Besalú: una lectura en contexto de un capitel enigmático”, *Síntesi...*, núm. 4, 2018, p. 23-35.

LLORCA, Albert,

“L’atentivitat o la passió per la veritat en el pensament de Lluís Cuéllar”, *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, núm. 28-29, 2017-2018, p. 131-146.

MASÓ, Marc,

“Santa Maria de Besalú i la seva escultura: reconstruint un trenca-closques”, *Síntesi...*, núm. 4, 2018, p. 81-91.

MURLÀ, Josep,

“Llàtzer Cisterna: dades complementàries d’obres efectuades a Olot i sobre la construcció d’una capella i el cor a l’església de Santa Maria, de Batet de la Serra”, dins *Annals del Patronat...*, p. 77-99.

NOGUÉ, Joan i SALA, Pere,

“La planificació i la gestió d’un paisatge transfronterer. El Pla de Paisatge de la Cerdanya”, *Documents d’Anàlisi Geogràfica*, vol. 64/3, 2018, p. 567-586.

NOGUÉ, Joan,

“Proemi”, dins Sergi SALADIÉ,

Conflicte entre el paisatge i l’energia èdica: el cas de les comarques meridionals de Catalunya, Lleida: Pagès, 2018, p. 9-12.

PALLÀS, Laura,

“Così fan tutte. El manuscrito de la versión barcelonesa”, dins Paulino CAPDEPÓN i Juan José PASTOR (eds.), *Mozart en España. Estudios y recepción musical*, Vigo: Editorial Academia del Hispanismo, 2016, p. 23-32.

PALLÀS, Xavier i SOLÀ, Xavier,

“Relotges, campanars i campanes a la Garrotxa. La família Calsa i altres mestres fonedors (segles XVI i XVII)”, dins *Annals del Patronat...*, p. 101-139.

RUIZ, Tina,

“Identitats impossibles, per reflexionar sobre la diversitat sexual i de gènere”, *Perspectiva Escolar*, núm. 397, 2018, p. 15-20.

SALA, Xavier,

“Una navalla notable, feta al Vendrell (s.XIX)”, *Podall* (Montblanc), núm. 6-7, 2017-2018, p. 255-259.

SÁNCHEZ DEL COLLADO, Luis,

“Anàlisi de *Tarda de Divendres Sant* a Olot de Joaquim Vayreda”, dins *Annals del Patronat...*, p. 185-205.

SERRA, Assumpta,

“Organització territorial de l’administració politicomilitar al Collsacabra (s.X-XIII)”, *Ausa*, núm. 28/179, 2017, p. 153-185.

SOLÀ, Xavier,

“L’or i la plata en els tresors parroquials de la Garrotxa (segles XVI-XVII)”, dins *Annals del Patronat...*, p. 53-76.

SOLER, Santi,

“Algunes dades sobre el pont del Llierca de Tortellà”, dins *Annals del Patronat...*, p. 35-51.

VERGÉS, Arnau,

“Manuel Malagrida i la dictadura de Primo de Rivera. L’exemple Malagrida: un barri ‘de rivera’”, dins *Annals del Patronat...*, p. 247-265.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel,

“Un fabricant olotí de cardes i els

seus amics de Terrassa”, *Olot 1700*. [en línia]. 9 de novembre de 2018. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

SERRA, Guillem,

“Cómo el *acid house* pacificó a los *hooligans*”, *Panenka*. [en línia], núm. 78, octubre 2018. Disponible a: <www.panenka.org/miradas>

BREVIARI

L’Arxiu Comarcal de la Garrotxa proposa una nova edició del **calendari d’advent** als seguidors del seu compte de Twitter. Per quart any consecutiu, encetem aquest joc sobre el patrimoni local, amb elements que combinen la història, la memòria i la fotografia, que s’inspira en la iniciativa d’English Heritage l’any 2014 per adaptar a la xarxa social la tradició del calendari de compte enrere d’advent fins a Nadal, originària de l’Alemanya protestant i estesa per tot Europa. Enguany, de l’1 al 24 de desembre, l’Arxiu Comarcal publicarà diàriament en el seu compte de Twitter una fotografia dels ulls d’un personatge local desaparegut, amb un text al·lusiu que ajudi a descobrir de qui es tracta. L’endemà se’n donarà la solució. Simultàniament, el joc també es podrà seguir des del compte d’Instagram de l’Arxiu.

...

Ja es pot consultar al repositori digital Tesis Doctorals en Xarxa (tdx.cat) el treball *Parentela aristocràtica, domini i projecció sociopolítica. Els vescomtes de Cabrera entre 1199 i 1423*, presentat a la Universitat de Girona l’any 2016 pel medievalista **Alejandro Martínez Giralte** (Barcelona, 1981) per accedir al títol de doctor en història. L’estudi, centrat en el grup de parentiu i el patrimoni d’aquesta destacada família aristocràtica de la Catalunya medieval, analitza l’actuació dels Cabrera com a vescomtes de Bas i senyors dels castells de Castellfolli, Mont-ros i Montagut des de 1353 a partir de la documentació conservada en el Fons Cabrera i Bas de l’Archivo Ducal de Medinaceli.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

El mes passat acabava el meu article afirmant que el Centre Obrer d'Olot havia tingut tres regidors en el primer govern municipal de la Segona República, quan en realitat en va tenir quatre: Josep Viñeta, Enric Boix, Gil Vidal Forga i Pere Ortiz. No és un error tipogràfic. Em va trair el meu record. Donava per fet que Pere Ortiz era regidor d'ERC perquè els militants històrics del partit el tenien per un dels seus.

La memòria és molt punyetera. Ho he constatat aquests darrers mesos, mentre escrivia la història del Centre Obrer d'Olot. Fins ara, la meua font principal de coneixement republicà provenia dels records dels meus companys de projecte i de partit, explicats de manera distesa en unes interessants trobades els diumenges a la tarda, a l'eixida del mas el Perer de la Moixina. Allà era on es reunien els vells republicans olotins per fer-se companyia, plànyer-se mútuament del que podia haver sigut i no va ser, i discutir acaloradament sobre com s'hauria d'actuar en la propera finestra d'oportunitat.

Els meus correligionaris tenien una animadversió profunda cap al PSUC. L'acusaven d'haver trencat la unitat republicana, per pur interès partidista. I el responsabilitzaven del fracàs de la República. Llegint les actes del Consell Municipal que va regir l'Ajuntament durant els anys de la guerra, vaig confirmar que els vells lluitadors tenien força bona memòria. L'obsessió dels comunistes ortodoxos, primer per anul·lar els pousmistes i després per apartar ERC de l'alcaldia, va ser una de les causes principals de la inestabilitat

política que va presidir el tercer i últim govern municipal de la República, el de la guerra.

El que ja no recordaven tan bé, com a mínim no en parlaven mai, era de la desunió republicana que va caracteritzar el primer govern municipal olotí de la República. Havien oblidat la pugna fratricida entre la dreta republicana i l'esquerra republicana; entre l'alcalde Joan de Garganta i el portaveu del primer partit de la coalició, Ramon Aubert. Per a ells, el primer ajuntament republicà era una etapa daurada, plena d'il·lusió i força, on es va fer una gran tasca de govern. La realitat, però, és molt més complexa. També va ser una etapa políticament convulsa, plena de dimissions, denúncies, desautoritzacions i recriminacions; marcada per una irresponsable batalla política per l'hegemonia en el camp republicà.

En aquell moment, la Llei municipal era majoritària, no proporcional. Això va animar ERC, el partit republicà més nombrós, a no repetir la coalició amb la dreta republicana, un grup numèricament petit, sobrerrepresentat en el govern municipal. Va preferir concórrer a les segones eleccions municipals amb l'esquerra radical del moment, l'emergent Bloc Obrer i Camperol. Davant la disjuntiva d'anar a les eleccions amb només una part dels republicans, els obrebristes del Centre Obrer d'Olot, l'entitat social més poblada de la vila, va decidir no participar en les eleccions. El resultat? Una aclaparadora majoria de vots republicans, repartits entre dues llistes. Per tant, una dolorosa victòria monàrquica.

HISTÒRIES / ELS PRIMERS FORASTERS A SANTA PAU

El terme *foraster* presenta diverses accepcions en una comunitat relativament petita com Santa Pau. Així, qualsevol que no hi hagi nascut i crescut pot ser que ho sigui considerat. Malgrat això, sempre s'han recordat, sobretot, els que contrasten més per la llengua, la cultura o, fins i tot, per l'aspecte físic. Des que tenim història documentada del poble coincidint amb els registres notariais més antics que es conserven de la segona meitat del segle XIII, hi ha traça de forasters. Òbviament, a la pobla o als masos del terme hi anaren a viure homes i dones procedents de parròquies de la rodalia. Tanmateix, enmig d'aquests fluxos més habituals destaquen casos que segur que cridaren l'atenció als autòctons.

En una primera etapa, l'arribada de gent amb uns orígens més exòtics anà estretament lligada als senyors del castell i a la cort que els Santapau hi mantingueren fins a inicis del segle XV. Un dels exemples més primerencs és el d'un matrimoni d'esclaus grecs, Jordi i Siurana, els quals, des de mitjan decenni de 1350, estigueren al servei de Beatriu, esposa d'Hug III. No eren els primers esclaus domèstics del terme, atès que documentem, en dates anteriors, membres de branques col·laterals del llinatge baronial que ja en vengueren o n'alliberaren. La particularitat que presenten aquests dos servents de la baronessa és que arrelaren al poble una vegada alliberats. De fet, Jordi adoptà com a cognom el gentilici amb què se'l devia identificar fins llavors, llogà i adquirí cases i es parà com a teixidor a la pobla. Arribà a acollir un jove veí com a aprenent. Amb la seva esposa tingué una filla, Llucà, que també fou afavorida per casar-se amb un jove

de l'arquebisbat de Narbona, teixidor com el sogre. Durant la mateixa etapa visqué a la pobla un Guillem cognominat Grec amb l'etiqueta professional de sabater. Ignorem, però, si compartien cap vincle.

Un altre petit contingent de gent forana que arribà periòdicament a Santa Pau a través de la cort baronial estigué format per cavallers de baixa condició que en cercaven la protecció. Així, entre els membres de la família dels Santapau trobem individus captats de nissagues d'altres àrees del bisbat de Girona i, alhora, alguns amb noms com Gomig de Penyaguda (escuder de Sibil·la, esposa de Ponç IV) o Alfons Sanç (escuder d'Hug IV) que ens suggereixen una procedència més enllà dels límits del Principat. Quan els darrers membres del llinatge que posseïren el títol de barons de Santa Pau es traslladaren a Sardenya i, definitivament, a Sicília, la xarxa de servidors amb què comptaven esdevingué encara més internacional, però pocs degueren arribar a posar els peus a la pàtria dels seus senyors.

Cal esperar al segle XV per trobar vies d'immigració al marge del castell i que anticipen la important arribada d'occitans i francesos, ja coneguda per altres indrets de la comarca i de Catalunya, al segle XVI i fins a mitjan segle XVII. Tot indica que el primer exponent d'aquesta nova tendència a Santa Pau fou un sastre anomenat Egidi (o Gil) Vallet, nascut a la ciutat francesa de Troyes (a la Xampanya), que s'instal·là al mas Masdevall de Trenteres a la dècada de 1440, i poc després també llogà una casa a la vila on potser exercia el seu ofici.

ALBERT REIXACH

DAVID SANTA EULÀRIA

Ens trobem davant del retrat de grup d'una sèrie de personatges disposats a celebrar alguna mena de festivitat o acte patronal, brandant instruments musicals i estris estranyament sobredimensionats. En primera instància, es podria pensar que les forquilles de fusta i la presència de nombrosos músics estaria relacionada amb dues activitats molt associades a la població garrotxina de Tortellà. La consulta a un bon historiador i coneixedor de la localitat va fer desestimar aquesta hipòtesi.

Amb aquest encapçalament inauguràvem la secció "Calaix de sastre", incorporada a la pàgina web de Sadurní Brunet i convenientment amplificada a través de les xarxes per fer-ne ressò i, si feia al cas, obtenir alguna pista reveladora sobre les fotografies que s'hi anaven publicant. Era una imatge idònia per engegar aquest apartat, un esquer perfecte i amb una potencialitat narrativa indubtable: qui pot abstenir-se de preguntar "de què servien aquests paraments desmesurats?" o "a quina mena de celebració es feien servir?". Hom suposava que la resposta arribaria a través d'algun dels entusiastes col·laboradors habituals que esperen amb delit noves imatges per treure'n l'entrellat. Però no, va ser a partir del que els gestors de continguts de xarxes anomenen un "vinclle dèbil", és a dir, una persona, un

visitant que, o bé s'està de manera latent i silenciosa entre els contactes, o li arriba la informació de manera accidental i s'activa en el moment més inesperat.

El correu electrònic de Manel Carrera Escudé deia així: "Semblen molt els estris gegants de la Festa dels Corus que se celebren per Pasqua Granada en diversos barris de Barcelona. Podria ser que un d'aquests grups festius visités Tortellà o hi anés a comprar les forquilles de fusta gegants...". En el mateix missatge, hi afegia un enllaç a una pàgina web (www.festes.org, un encomiable i enciclopèdic portal impulsat pel mateix Carrera i dedicat a l'etnografia festiva catalana) que permet ampliar informació: "Una tradició de l'àrea metropolitana de Barcelona són les agrupacions corals, també anomenades cors o 'corus', que surten per Pasqua Granada. (...) Hereves de les Colles de Sant Mus i dels Cors de Clavé, es tracta de colles d'homes que dissabte marxen del seu barri per anar a passar el cap de setmana fora, d'excursió a un poble o ciutat de Catalunya. La singularitat d'aquestes colles que surten en comitiva, fent gran gatzara i guarnits amb la indumentària pròpia de cada grup, és que en sortir porten unes rèpliques de fusta gegants dels estris que els identifiquen i que quan tornen dilluns, en un ambient de joia i alegria, duen els vestits carregats amb objectes i productes típics del poble on han anat (menjar, productes, etc.).".

La cosa estava ben encaminada, més encara, quan en una posterior consulta l'autor del missatge ens confirmava que no hi havia cap altra festa a Catalunya amb la caracterització dels personatges que surten en aquest retrat. Amb tot, una infructuosa consulta a l'hemeroteca local no va permetre certificar la presència d'algun d'aquests cors o "corus" a la Garrotxa i, tal com hem apuntat més amunt, res no fa pensar que la fotografia es fes a Tortellà. Ara ja sabem quina pot ser la celebració, però sembla poc plausible que aquestes culleres grans servissin per remenar cap escudella propera. Més aviat, seria prudent pensar que Brunet va fer aquesta fotografia quan encara vivia a Barcelona. Estris grans i vincles petits que obren noves expectatives i afegeixen capacitat de fabulació.

ELS NOMS DE LA TERRA / FARES RESIDUAL

XAVIER PUIGVERT I GURT

L'any 1995, l'infatigable Ramon Llongarri, recopilador de l'agricultura de subsistència garrotxina que encara havia pogut conèixer de primera mà, descrivia diversos plats tradicionals a pagès. Entre d'altres, anomenava les "farines", una sopa feta amb farina de blat; les "farinetes", una farina de fajol cuïta, quallada i endolcida; el "farro", una sopa de farina de blat de moro amb sagí o amb brou de botifarra de perol, i el "farnat", una pasterada d'aigua i segó o civada que es donava a les gallines. Menges d'ingredients i qualitat ben diferents que només tenien en comú ser serradures d'una arrel llatina perduda de fa temps: "far-farris".

Amb aquesta paraula els romans anomenaven un cereal molt popular en el seu temps, el *Triticum dicoccum*, pisana o espelta bessona en català. Prou popular també en aquesta raconada de l'alt Fluvià com per deixar un rastre de derivats segles després que se'n perdés el conreu. I encara més: d'amagat, un topònim que passa desapercebut pel seu caràcter excepcional també guarda el record de l'antiga presència. És el nom del veïnat de *Fares*, un dels pobles que constitueixen l'extens terme municipal de Sant Ferriol, documentat des de l'any 969. Joan Coromines el veia fill del

germànic "fara", amb el significat d'heretat o possessió, tot i que s'oblidava d'indicar que va ser molt usat pels longobards al nord d'Itàlia, però mai aquí. En canvi, a la Provença de l'inici del segle XIX encara es recordava que "fara" hi havia significat terra de blat, d'una manera més o menys vaga. Per tant, és evident que el nostre nom de la terra pertany a la reduïda família de camps de cereal que destacaven prou com per fixar un macrotopònim en el paisatge. La seva funció era anunciar l'abundància de camps de "far", de la mateixa manera que *Mieres*, *Ordis* i *Panissars* constataren l'existència d'una extensió de mill, ordi i panís en altres punts.

D'aquells esplets, però, aviat no en devia quedar res. Com al nord d'Itàlia, a l'edat mitjana l'espelta bessona tan sols era "un residuo destinato a scomparire". I va desaparèixer del tot, perquè, quan l'any 1988 un grup d'investigadors del neolític local va voler plantar, collir i ensitjar grans d'aquell "far" ancestral en un camp experimental a la vall del Llierca, no en van trobar cap a la comarca. Van obtenir les llavors d'un altre centre de proves francès que, al seu torn, les havia anat a buscar al Proper Orient! Els camps del pla de Fares no les podien pas proporcionar.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / MÉS BIODIVERSITAT A LES DEPURADORES

EMILI BASSOLS I ISAMAT

La depuradora d'Olot, construïda en el paratge de les Feixes, a la riba dreta de la riera de Riudaura, va entrar en funcionament l'abril de 1977. Va ser una de les primeres instal·lacions de sanejament d'aigües residuals de les comarques gironines. La seva construcció va representar una millora substancial per al riu Fluvià i els seus afluents fins aleshores castigats per nombrosos abocaments i les conseqüents mortaldats de peixos. El 1998, la vella depuradora, esgotada per l'esforç i incapacitada per tractar el creixent increment de cabal entrant, va cedir el relleu a una de nova, l'actual, que enguany compleix el seu vintè aniversari. I ho fa depurant 16.000 m³ d'aigua diaris que li arriben pels més de 20 quilòmetres de col·lectors que recullen les aigües residuals de la ciutat d'Olot i dels pobles veïns. Seria molt convenient que tots i cadascun de nosaltres visitéssim una planta depuradora com a mínim un cop a la vida, per prendre consciència de com es fa la recuperació de l'aigua, dels esforços tècnics necessaris, dels costos econòmics que comporta i, en definitiva, de la importància de reduir el consum d'aigua.

Però una estació depuradora pot arribar a ser molt més que una simple planta de tractament d'aigües. Recentment, l'empresa SUEZ que explota moltes de les estacions de Catalunya –entre les quals les de la Garrotxa– i d'Espanya, ha

obtingut el prestigiós premi European Business Awards for the Environment (EBAE), convocat per la Comissió Europea, en la categoria d'empresa i biodiversitat, pel projecte “De plantes de tractament d'aigua a reserves de biodiversitat”, que té com a objectiu principal naturalitzar les parcel·les on s'han construït les depuradores. Per aconseguir-ho, primer es fa una diagnosi i un pla d'acció de la biodiversitat, i després es proposen actuacions concretes, com ara la restauració d'hàbitats, la reducció de pesticides i fertilitzants en la jardineria, el control de les espècies invasores o el disseny d'espais verds atractius per a la fauna silvestre. Però una de les propostes més interessants que fa l'empresa és el programa de voluntariat corporatiu BiObserva que incentiva i implica els treballadors de les plantes depuradores en l'observació d'ocells. La Societat Espanyola d'Ornitologia i l'Institut Català d'Ornitologia han col·laborat en el projecte, el primer formant el personal i, el segon, dissenyant la plataforma en línia i la metodologia de treball. De les 72 estacions que participen en el programa, la d'Olot és la que ha aportat més observacions. En quasi dos anys de funcionament, i fins al moment d'escriure aquesta nota, l'estació d'Olot suma 8.456 observacions, quasi el 30% del total (28.396), i s'hi han observat 84 espècies d'ocells, una xifra realment notable. I si les dades de l'estació olotina lideren el rànquing general és gràcies a l'encomiable dedicació d'en Pep Colldecarrera. Des de la seva innata modèstia, i amb un treball humil, constant i rigorós, ha aportat dades molt valuoses per conèixer la composició de l'avifauna del paratge de les Feixes i del conjunt del Pla de Baix. Una informació que resulta molt útil a l'hora d'orientar les accions de millora de la biodiversitat que es poden executar a la pròpia depuradora i al seu entorn. La proposta de naturalització de les plantes depuradores de l'empresa SUEZ és realment interessant perquè, a partir de petites accions i de saber despertar l'esperit col·laboratiu, demostra que la conservació de la biodiversitat és possible arreu i està a l'abast de tothom.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / JOAQUIM DE TRINCHERIA

DOMÈNEC MOLI

En aquesta nació catalana, vàrem tenir un president que solia dir que era català aquell que treballava i vivia a Catalunya. Fals. La realitat ens diu que hi ha catalans que viuen i treballen a Andalusia i segueixen essent catalans i viceversa. El sentiment de pertànyer a un país, a una nació, a una comarca, a una ciutat, no és una qüestió geogràfica ni laboral. És el cor, són els sentiments els que finalment ho decideixen.

En Quim era un espanyol que vivia a Catalunya. No és cap retret, ans al contrari. En realitat, resulta dur de viure envoltat de gent que pensa d'una altra manera. Ell estimava els toros, les capes de volt ample, la Guàrdia Civil, aquella rànica sort de noblesa que respiren els personatges a les corts dels regnes d'Espanya. Tenia el convenciment, que segurament provenia dels seus nobles cognoms, que el seu lloc en el joc de les ideologies era amb la dreta, més d'acord amb la monarquia i les classes altes, que no pas amb l'esquerra, més inquieta i menys propensa al ceremonial de la noblesa. Quan la nefasta dictadura, en aquells dies que la mort va anar a buscar el dictador al llit, va donar pas al que s'ha anomenat *transició cap al règim del 78*, aquest faulista va mantenir una llarga conversa amb en Quim, des de l'amistat que mai es trencaria i menys per qüestions ideològiques. En

aquesta conversa ell manifestà la seva “obligació” d'apuntar-se a Alianza Popular per raons derivades directament de posició social més que per qualsevol altra. I va ser fidel al seu pensament. Com a membre local destacat dins el Partit Popular –que curiosament ara carrega contra el populisme–, va desenvolupar les funcions de regidor de l'Ajuntament d'Olot amb una inqüestionable eficàcia. Home d'un gran cor, va saber treballar en aquest lloc sense fer diferències entre els que pensaven d'una manera o d'una altra. De tracte refinat i cerimoniós quan calia, tenia un ampli ventall de tarannà popular quan convivia amb els seus amics i amb la resta de ciutadans. Mai no va mirar ningú de dalt a baix. Destacat membre de la societat vital, activa i de llarga i profitosa vida dins el teixit cultural de la ciutat com és l'Orfeó Popular Olotí, va tenir sempre una mirada comprensiva envers totes les maneres de pensar i es va oferir per a tot allò que fos pel bé de la majoria. Les nits de Cap d'Any solia anar al quarter de la Guàrdia Civil a donar tot el seu suport. El que no era impediment perquè, abans o després, celebrés amb els seus amics, en qualsevol bar de la ciutat, la festa amb un vas de vi i una riallada inevitable i reparadora. Els seus nobles avantpassats tenien el cognom Trinxeria. Ell es deia Trincheria. Sona igual, però...

PIONERS DE LA FOTOGRAFIA OLOTINA /

DOLORES GIL DE PARDO

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA

Si no la primera fotografia olotina, Dolores Gil va ser la primera dona que va fer fotografies a Olot, on hauria arribat amb el seu marit, també fotògraf.

A Barcelona havia treballat a la galeria fotogràfica que Salustià Domènech s'havia fet construir, l'any 1863, al terrat de casa seva, al número 6 del carrer de Jaume I. L'any 1867, amb el seu marit, s'anuncien a la premsa com a retratistes a la fonda Sant Antoni de la rambla del Carme, a Vic.

La situem amb certesa a la nostra ciutat l'11 de juny de 1869. La inscripció del naixement del seu fill Enrique (Rafael i Francisco) al registre civil municipal d'Olot aporta un bon grapat d'informació sobre els orígens d'aquesta dona viatgera. Havia nascut a Almonacid de la Sierra, i els seus pares, José Gil i Silveria Pérez, a Calataiud, tots a la província de Saragossa. El seu marit, Bernardino Pardo Cerdà, de qui havia pres el cognom en casar-se, era natural de Tarragona. L'adreça olotina que fan constar és plaça de Sant Francesc d'Assís, número 3, qui sap si un altre domicili de pas, potser una altra fonda o un habitatge amb prou espai per instal·lar una petita galeria fotogràfica per als retrats.

Gil de Pardo no té fons propi a l'ACGAX, només dotze fotografies. Onze són en format de *carte de visite* (col·lodió negatiu positivat sobre paper a l'albúmina i el seu segell), que es portava a l'època, dins el Fons Família Trincheria: retrats de persones desco-

negudes o d'altres de més anomenada, com el pedagog Esteve Paluzie Cantalozella (Olot, 1806-Barcelona, 1873). Fins i tot, una de les fotografies porta una dedicatòria, al dors, de l'any 1867 o 1869. Tot plegat, en la línia de la producció que hauria deixat al seu pas pels destins anteriors o dels retrats de la fotografia recollits a l'arxiu del col·leccionista olotí Melcior Teixidor.

Però destaca per sobre de tot, en la seva etapa olotina, una vista panoràmica, la primera que es coneix d'Olot, formada per dues fotografies unides, inclosa en la Col·lecció d'imatges de la Biblioteca Marià Vayreda, ara a l'ACGAX. Una anotació damunt la fotografia ens havia fet creure que la imatge datava de l'any 1886, però l'anàlisi detallada de la panoràmica deixa clara la inexistència d'alguns elements ja presents a Olot en aquella data. Això, juntament amb les dades recollides sobre la presència de la fotografia a la ciutat, ens permet recular, com a mínim, fins a l'any 1869 la data de presa de les imatges, i, per tant, d'aquesta primera panoràmica d'Olot.

Els Pardo Gil no apareixen, al 1870, a la llista de les persones que van contribuir econòmicament a les despeses de fortificació de la vila d'Olot davant la imminència del conflicte carlí. La següent notícia d'aquesta fotografia inaprehensible prové dels anuaris comercials de Saragossa, on consta que s'anunciava entre 1879 i 1883, i el seu marit, des de 1882 a 1890. Destaca la raresa del fet que en la publicitat constaven ambdós cònjuges com a fotògrafs i no el més habitual de l'afegit "i senyora" al nom del marit.

Bernardino Pardo va morir el 23 de febrer de 1890, als 54 anys. El certificat de defunció, datat un dia després, proporciona les darreres dades que coneixem de la família de Dolores Gil. En aquella data, Bernardino estava casat en segones noces amb Victoria Lardiés i tenien un fill de dotze anys en comú, Alfredo. El fills de Bernardino i Dolores (Enrique, Antonio i Manuel) viuen al domicili del pare i la seva nova família, al carrer Escuelas Pías, 6, de Saragossa, tret d'un (David) que vivia a Madrid. Segurament, s'havia separat de la fotografia, la qual, entre 1892 i 1894, s'anunciava com a *Dolores Gil, viuda de Pardo*. Hem de trobar, encara, la seva data de naixement i el moment i el lloc de la seva mort.

BREVIARI

El dia 10 de novembre va tenir lloc a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa l'acte de proclamació del guanyador de la **Beca Ernest Lluch de Ciències Socials i Humanes 2018**, que convoca l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot. Els guanyadors van ser els musicòlegs Josep Pujol Coll (Vilobí d'Onyar, 1964), Anna Costal Fornells (Girona, 1981), Joan Gay Puigbert (Girona, 1967) i Laura Pallàs Mariani (Olot, 1977), amb el projecte *Història centenària de l'Escola Municipal de Música d'Olot*. L'estudi vol resseguir, des d'un punt de vista que prioritza l'element musical, la història d'aquesta institució centenària, una de les primeres d'àmbit municipal que van existir a Catalunya.

...

En el mateix acte es va fer públic el nom del guanyador de la **Beca Oriol de Bolòs de Ciències Naturals 2018**. En aquest cas, es tracta de Pau Federico Arché (Agullana, 1989), amb el projecte *El gat fer a l'Alta Garrotxa: distribució, densitat i anàlisi genètica*. L'estudi vol documentar la presència i la distribució a la Garrotxa del gat fer (*Felis silvestris*) –una espècie catalogada d'interès comunitari que requereix una protecció estricta– i, a través de l'anàlisi genètica, esbrinar si s'ha hibridat amb el gat domèstic.

...

Amb motiu de la commemoració dels 900 anys de la consagració de la parròquia de Sant Esteve, que tindrà lloc l'any vinent, l'Associació de Veïns d'en Bas ha programat un cicle de conferències titulat **La capital de la vall, en el orígens**. Després de les dues sessions tingudes aquest any, a càrrec de Miquel Àngel Fumanal (coordinador del cicle) i Sílvia Aulet, les conferències previstes per al 2019 seran pronunciades per Joel Colomer (25 de gener), Xavier Solà (15 de febrer), Xavier Pallàs (22 d'abril) i Jordi Camps (26 d'abril). Tots els actes tindran lloc a Can Tista, el centre cívic de Sant Esteve d'en Bas, excepte el darrer, que es farà a l'interior de l'església de Sant Esteve.

M.M.

A inici dels vuitanta a l'Institut Montsacopa, un cartell amb un pit-roig anunciava un acte de l'Agrupació Ornitològica de la Garrotxa. Les bèsties sempre m'havien atret i fins i tot els havia dedicat més atenció que, per exemple, als estudis, però no fou fins a la xerrada, convocada per un pit-roig, que d'una manera oficial entrava a formar part del naturalisme militant i més o menys conscient. Acabada la conferència, sense dubtar-ho, m'afegí a un grup de bona gent (Josep Bassols, Sabel Barnadas, Xavier Toldrà, Anton M. Casamitjana...) dedicat a desvetllar l'amor a la natura, un xic a l'estil Rodríguez de la Fuente... El grup es feu gran i amb el pas del temps trasmudà a Agrupació Naturalista i Ecologista de la Garrotxa. Més socis, noves idees, renovades activitats..., però una cosa restava immutable: el pit-roig del logotip. Fins i tot, quan alguns socis seduïts per cants de modernitat proposaren substituir aquell pit-roig senzill, de traç infantil i estètica *démodé*, la resposta majoritària fou contundent: el pit-roig no es toca!

El pit-roig em captivà perquè, com diu Gabriel Janer Manila "és bell, graciós i tendre". El considero ple de virtuts. D'entrada, el regentí (un dels seus noms garrotxins) sempre

hi és: vagis on vagis de la comarca, sempre pots sentir la seva companyia. Per a mi, és garantia que mai camino sol... Fins i tot en aquests dies rúfols d'hivern, s'escolta el seu melòdic cant com tènue esperança que temps millors arribaran.

D'altra banda, el rei-tit (un altre apel·latiu garrotxí del pit-roig) és extremadament amant de casa seva. Tot mostrant la senyera taronja del pit, defensa la terra de manera pacífica, però tossuda i contundent. Alegre i combatiu, no li va pas malament: després del pardal comú i del rossinyol, és l'ocell més abundant de Catalunya. Segons els experts, a la Garrotxa n'hi ha unes 50.000 parelles i la guia de camp diu que 3.000.000 de pit-roigs omplen Catalunya a l'hivern.

Abundant, però ponderat. El pit-roig no és un ocell vanitós a qui agradi fer-se veure, però tampoc no es fon entre grans esbarts impersonals. No pertany a cap elit o aristocràcia ornitològica. Forma part, més aviat, de les classes populars i treballadores dels ocells: solitaris, feinegen discretament entre boscos i bardisses. No en va, a Anglaterra, on se'l considera l'ocell nacional, se l'anomena *robin*, talment el llegendari Robin Hood, defensor dels boscos i dels pobres. I encara una altra i fonamental virtut: la seva estima a la llibertat és tan gran que tancat dins una gàbia en pocs dies es mor. "El roig pit del pit-roig en una gàbia, fa cremar el cel de ràbia...", versifica el místic William Blake.

Ha plugut molt des d'aquella xerrada ornitològica. Aleshores, entre Tejeros i LOAPA's, cridàvem proclames de llibertat i amnistia. Quaranta anys després, havent perdut massa plomes i éssers estimats pel camí, altre cop amb presos i, com sempre, amb excessius cellers, almenys ens resta el nostre petit, humil però clarivident *robin*. "Quan jo pens en lo ropit, es seu viure m'aconhorta", diu una cançó mallorquina (a les Illes l'anomenen *ropit*). I podem concloure l'article amb les paraules del poeta Tomàs Garcés: "Vine, pit-roig d'ala manyaga, / i tu també, rodó pardal. / El vidre, tebi, regalima. / Pels viaranyes del riu me'n vaig."

MIQUEL MACIAS I ARAU

ME'N RECORDO / 47

Recordo que, als Catòlics, els disabtes a la tarda hi havia homes grans que fumaven cigars i bevien conyac mentre jugaven a cartes. Recordo que les seves veus flotaven en l'aire, en la boirina del fum. Recordo que allà vaig aprendre a ballar sardanes perquè hi feien un curset, i que hi havia una sala d'actes on a vegades feien cinema i teatre. Recordo que el meu avi tocava amb els músics, per Nadal, quan representaven els pastorets. Recordo que el carrer Clivillers era més fosc i humit que ara i que l'olor del menjar que feien a les cases sortia per finestres i balcons: olors de sopa i de brou. I recordo que a la llibreria Sala podia comprar còmics d'*El Jabato* i les *Joyas Literarias Juveniles* de l'Editorial Bruguera, i també recordo que hi havia el senyor Sala. I recordo que els milfulls i les princeses de la pastisseria Ferrer eren les millors pastes del món d'abans i segurament d'ara. Recordo que Ca l'Argence era una botiga molt gran de roba bona i que anar-hi a

comprar era per a mi com fer-ho en els magatzems d'una gran ciutat. Recordo que no hi havia supermercats i que hi havia una botiga per a cada cosa. Recordo que, durant uns anys, vaig viure en un carrer a Sant Pere Màrtir i que, quan a vegades no hi havia aigua corrent a casa, l'anàvem a buscar a la font de la placeta. I recordo que era un carrer llarg i clar, amb unes escales al final i tenia una pastisseria, una carnisseria, una lleteria, una farmàcia... Recordo que hi havia aparcats davant de casa un 850 blanc. I recordo que més endavant vaig anar a viure a les Planotes quan la carretera de Riudaura estava envoltada només de camps de conreu, i es distingien tan bé les cases de pagès esquixades en el paisatge. Recordo que allà hi vaig aprendre a anar en bicicleta, a caçar grills i a deixar-me endur, en definitiva, per la vida assilvestrada. Recordo que a l'Escola Pia anàvem a missa un cop a la setmana i que ens aixecàvem quan entrava el mestre a l'aula. Recor-

do que jugàvem a cavall fort, que fèiem fila al pati i que vam fer festa quan va morir en Franco. Recordo que molt a prop de l'Escola Pia hi havia el cinema Ideal. Recordo que el Firal, quan era adolescent, era el centre de la ciutat, i que la terrassa de l'Sport sempre estava plena de gent. Recordo que era el cafè on ens trobàvem també per fer plans, on vagarejàvem les tardes d'estiu, les tardes d'hivern, i gairebé totes les tardes del món d'aquells anys. I recordo que en un pis del Firal hi vivia la senyora Candelària i que allà, els dissabtes a la tarda, hi feia classes de mecanografia –de màquina, en dèiem– i que en un minut havies d'escriure tantes paraules com poguessis en una trepidant cursa a cavall d'una vella Olivetti. Recordo que vaig passar per molts altres llocs. Recordo que eren els camins que, en definitiva, buscàvem durant aquells temps. Recordo que vaig conèixer molta gent llavors i ara no sé on són.

MIQUEL BARTI